

*Hasseberg, de hoogste 'berg'
in de provincie Groningen,
foto Annette Lameijer-Bleeker*

Bij een bezoek aan de Veenkoloniën is het moeilijk voor te stellen dat hier 300 jaar geleden een groot, zo goed als onbegaanbaar moeras lag. Het Bourtangter Moor was eens het grootste aaneengesloten hoogveengebied van Europa. Nu is het een grote in cultuur gebrachte zandbak met uitgestrekte en eindeloze akkers die de horizon raken. Drie rivieren spelen een rol bij de ontwatering van het gebied tussen de Hondsrug en de Duitse grens. In het westen ligt de Hunze, het zuidelijke deel watert af op het Schoonebeker Diep en in het oosten van de Veenkoloniën ligt de Westerwoldse of Ruiten A.

Joost Lobstein, Peter Huijg

Op zoek naar de bron van de Westerwoldse A komen we terecht in Zuidoost-Drenthe. De Runde, zoals de rivier in Drenthe heet, kwam uit Zuidoost-Drenthe. De bron werd gevormd door een meerstal

(meer in het veen) met de naam Zwartemeer. Op de topografische kaart van 1911 is het Zwartemeer nog aanwezig, maar op de hedendaagse kaart herinnert alleen nog het dorp met de gelijknamige naam aan de meerstal. Vanuit het Zwartemeer stroomde een riviertje naar het noorden.

Vanaf Roswinkel meandert de Runde door het veen naar Ter Apel waar hij bij Ter Apel de Gronings-Drentse grens passeert. Over een lengte van 1 km vormt hij zelfs de provinciegrens. Vanaf Ter Apel verandert de naam in Ruiten A.

Excursie

We beginnen onze zoektocht naar de Ruiten A in Ter Apel, in het uiterste zuidoosten van Groningen. Hier ligt aan de oevers van de Ruiten A het klooster Domus Novae Lucis, dat is gebouwd tussen 1458 en 1466 en nog in uitstekende staat verkeert. Er wordt wel beweerd dat het een van de mooiste gotische bouwwerken in ons land is. Bovendien ligt het ook prachtig in het Kloosterbos.

Het water van de Ruiten A werd door de monniken van het klooster niet alleen gebruikt als drinkwater en viswater; via het riviertje konden zij contact met de buitenwereld houden. Bij het klooster mondden ook een aantal stroompjes in de Ruiten A uit, zoals het Molendiep en de Moersloot.

Wanneer we het Kloosterbos verlaten, komen we al snel bij een oude spoorwegovergang. Jaren geleden

Het klooster Domus Novae Lucis te Ter Apel, foto Aerophoto Eelde

is het spoortje van Ter Apel naar Veendam verdwenen en alleen het oude spoortracé herinnert ons hier nog aan. We nemen de weg naar Sellingeren en na een aantal kilometers zien we de Ruiten A naast de weg stromen. Het stroompje in het Kloosterbos is na een aantal kilometers al uitgegroeid tot een redelijke rivier.

Het open Veenkoloniale landschap wordt in de verte onderbroken door het bosrijke Westerwolde. De Ruiten A loopt van zuid naar noord door dit prachtig stukje Oost-Groningen, maar buigt een kilometer voor het buurtschap Laude af naar het westen.

Bij Ter Borg maken we een wandeling langs de Ruiten A en over de nabij gelegen heide. De prachtige Westerwoldse boerderijen staan hier verspreid langs de rivier. We wandelen onder eeuwenoude eiken naar de brug. De schapen in de schaapskooi willen er wel weer eens uit voor een ommetje over de heide. Het heideveld van Sellingeren en Ter Borg

is over het algemeen nat en moerassig. Een wandeling langs paaltjes voert ons langs een aantal vennetjes en een pingoruïne. Deze laatste is goed te herkennen aan zijn ronde vorm.

Hasseberg

Het hoogste punt van de provincie Groningen is de Hasseberg (nap + 14,2 m), ten oosten van Sellingeren. De Hasseberg is een keileembult in het overwegend vlakke landschap en ligt precies op de grens met Duitsland. De berg is in de Saale-ijstijd ontstaan en is een kleine lokale stuwwal. Op 18e eeuwse kaarten ligt de 'Harse Berg' als een eiland in de oneindige zee van het Bourtanger Moor.

Via Sellingeren rijden we naar de Wijvebrug over de Ruiten A. De rivier, die tot hier in bedwang

gehouden werd door kaden, krijgt weer de vrije hand. De tijdens ruilverkavelingen genormaliseerde

beek, heeft hier een aantal jaren geleden zijn oude loop herkregen. Oude meanders zijn opgespoord en opnieuw uitgegraven. Doordat de oevers niet meer beschoeid zijn, krijgt het stromende water de kans de buitenbochten uit te slijten en in de binnenbochten zand af te zetten. Langs de oevers is grond afgegraven om de bodem te verschromen. Dit was wel nodig, na jaren als landbouwgrond in gebruik te zijn geweest.

Natuurbouw

Op twee plaatsen heeft het waterschap Dollardzijvest, in samenwerking met natuurorganisaties, langs de Ruiten A natuurbouw gepleegd: van Sellingeren tot Rijsdam en van Jipsinghuizen tot Renneborg. Het laatste gedeelte had een aantal jaren geleden al grote hoogteverschillen. De rivierduintjes langs de rivier staken hoog boven het rivierdal uit. Na de herstelwerkzaamheden is het reliëf nog indrukwekkender. In totaal is 6 km Ruiten A aangepakt.

Wedderborg te Wedde, foto Aerophoto Eelde

Smeerling

Ruim een kilometer voor Vlagtwedde slaan we links af naar Smeerling. Ook hier heeft de natuur niet stilgestaan. Met hulp van Natuurmonumenten is het Eemboerveld herschapen in het landschap van voor de ruilverkaveling. Rivierduintjes zijn opgeworpen en poelen zijn gegraven. Van de Lakenvelders die we hier van de zomer heb gezien is geen spoor te bekennen. Die staan op stal in Smeerling. Een schelpenpaadje leidt ons naar het Lieftingsbroek en het Metbroekbos. Zo'n kalkrijk paadje in een kalkloos milieu is wel heel vreemd. Achter het Metbroekbos komen we de Ruiten A weer tegen.

Wessinghuizen

Na de stukje lopen zien we van rechts een klein stroompje. Dit is de Mussel A die hier in de Ruiten A uitkomt. Samen gaan ze verder als de Westerwoldse A. De Mussel A was ook een veenrivier en werd gevoed door de venen in de omgeving van Valthe en Weerdinge. Wanneer we naar het zuiden kijken zien we de meer dan 10 m hoge stuwwal van Onstwedde liggen. Van hier is het maar een klein stukje naar de Wedderborg. In 1360 werd hier een steenhuis gebouwd door de familie Addinga. Het was een strategische plaats: de verkeersweg van Duitsland naar Groningen maakte hier gebruik van de voorde (doorwaadbare plaats) in de Ruiten A. In de eeuwen die volgden werd het kasteel herhaalde malen verwoest en herbouwd.

Bellingwolde

Ook nu verlaten we even de Westerwoldse A om een bezoek aan Bellingwolde te brengen. In dit dorp, op de overgang van de kleigronden van de Dollard, staan prachtige Oldambster boerderijen. Veel van de woonhuizen die voor de grote schuren staan, zijn gebouwd in de 19e eeuwse Jugendstil en neo-classicistische stijl. Na verloop van tijd komen we op de open ruimte in het dorp. Het lijkt wel een brink. Aan de brink staat de gotische Sint-Magnuskerk uit de tweede helft van de 15e eeuw. Opmerkelijk is de losse toren. Ook het Rechthuis naast de kerk is de moeite waard. De muurankers vertellen ons dat het huis in 1643 gebouwd is. Tot 1811 sprak de rechter van de rechtstoel

Bellingwolde-Blijham hier recht.

Aan het einde van het dorp staat Oudeschans al op de borden. Een kort tochtje brengt ons naar de rand van het dorp. Van afstand is het dorp gemakkelijk te herkennen aan de vestingwallen. De Bellingwolderzijschans, zoals de officiële naam van Oudeschans vroeger luidde, is gebouwd in 1593 door Willem Lodewijk. De

Westerwoldse A kwam hier in de Dollard uit. De functie van de schans was het verdedigen van het zijkant van de A tegen de Spaanse troepen. Er was ook een haventje. We maken een wandeling door de vesting en over de vestingwallen. Wat een contrast: de beslotenheid van de vesting en de openheid van de omringende Dollard-polders! De Westerwoldse A stroomt allang niet meer door de vesting. Al in 1657 werd de rivier om de vesting heen geleid. Het open water van de Dollard was toen door inpolderingen al opgeschoven naar Nieuweschans.

Van Oudeschans gaan we over de Hamdijk naar Nieuweschans. Aan onze linkerhand zien we de A7. Vlak ervoor ligt de Westerwoldse A. De dijken rond de rivier beletten ons gezicht op het water. Bij Boonerschans rijden we langs de Duitse grens. Even onder de snelweg door en we zijn in het dorp dat zijn bekendheid ontleend aan het Kuurcentrum. Op de smalle brug over de Westerwoldse A staan we nog even stil. Het landschap wordt weidser; nog mooier.

Nieuwe Statenzijl

Via de Kroonpolder, Drieborg en de Stadspolder komen we bij Nieuwe Statenzijl. Boven op de sluis hebben we een schitterend uitzicht op de kwelders

Natuurbouw aan de Ruiten A,
foto Aerophoto Eelde

van de Dollard. Een zeer belangrijk natuurgebied dat in de jaren zeventig door natuurbeschermers is behouden; er waren hier plannen voor een dijk en een kanaal naar de Punt van Reide.

Opgave excursie

De excursie vindt plaats op zondag 17 maart 1995. We vertrekken om 10.00 uur vanaf het hoofdstation te Groningen. Er is ook een mogelijkheid om in Ter Apel op te stappen, maar daar komen we aan het einde van de reis niet terug! De excursie wordt ingeleid met een dialezing en koffie. Omstreeks 13.00 uur gaan we lunchen en rond 17.00 uur zijn we weer terug in Groningen. ☞

Opgave en inlichtingen: Perception Edukatief,
Blekerslaan 21, 9724 EJ Groningen, 050-318 25 80,
givo 672357. Kosten f 70,- per persoon (incl. koffie en lunch).